

Van Kieboom tot Nazareth

Ad Otten

De zusters Franciscanessen vestigden zich in 1848 in Gemert op een historische plek. De zusters kozen hun domicilie in de ouderlijke woning van nota bene de Staatsraad en toenmalig Gouverneur van de Provincie

Mr. Anton Joseph Lambert Borret
(Gemert 1782 - Delft 1858).

Noord-Brabant, meester Anton Borret, zoon van de rentmeester(esse) van de voormalige Commanderie van de Duitse Orde te Gemert. Eigenhandig zette deze 'grote' Gemertse zoon ook zijn handtekening onder de akte van overdracht.

Huize Borret bood in de decennia daaraan voorafgaand, behalve aan de vroeg weduwe geworden Madame Borret en haar gezin, ook

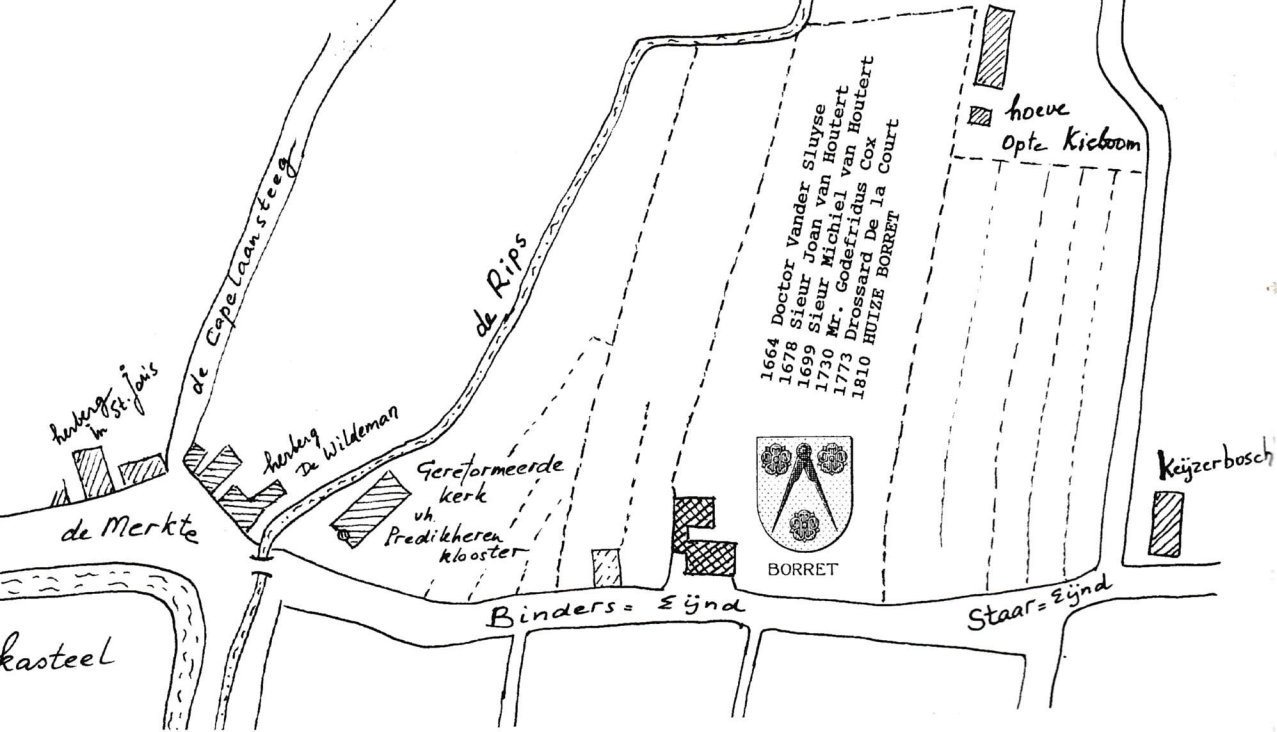
onderdak aan de gewezen loco-commandeur van de Commanderie te weten Jan Hubert Robijns, het laatste lid van de Duitse Orde in Gemert.

In het begin van de Franse Tijd, toen de Borrets nog op het kasteel woonden, kende iedereen het pand als Huize De la Court en medio 18de eeuw was het Huize Cox...

Allemaal klinkende namen uit de Gemertse geschiedenis. Duiken we nog verder terug in de historie dan levert dat een ononderbroken rij van eigenaren en bewoners van de lokatie 'Nazareth' tot in de middeleeuwen.

De opsplitsing van Het Goed Kieboom

In de veertiende eeuw maakte de lokatie 'Nazareth' deel uit van het 'Goed Kieboom', één van de vijf zogeheten vrije hoeven van de adellijke familie Van Gemert in Gemert. Dit goed moet de hele oostkant van het Binderseind en ook nog een belangrijk gedeelte aan de Oudestraat hebben omvat. Tot omstreeks 1500 bleef het goed Kieboom in adellijke handen. Door het huwelijk van ridder Willem van Goor met Jonkvrouw Aleyt, een dochter van Diederik van Gemert, kwam het in handen van de Van Goors, en door opnieuw verervingen in de vrouwelijke lijn werd het achtereenvolgens bezit van de familie Knoyen en van de Jonkers Van Erp.¹ Al onder de Van Goors is vermoedelijk de lokatie 'Keiserbosch' van het Goed Kieboom

Ontwikkeling van de percelering aan het Binderseind vanaf de 17de eeuw. Op de lokatie "Nazareth" zijn de eigenaren aangegeven van 1664 tot 1810.

afgesplitst,² terwijl kort daarna, tijdens de bouw van het kasteel, aan wat we nu kennen als Binderseind, een eerste perceel gelegen aan de brug bij de Rips, van het Goed Kieboom zal zijn afgesplitst.

In de zestiende eeuw komt het Goed Kieboom voor het eerst in de niet-adellijke handen van de Gemertse president-schepen 'Dirk van den Wauwer die men heit van Zeeland'. Het goed bestaat dan uit een hoeve met afzonderlijk daarvan ene woonhuizinge met schuur en bakhuys. De hoeve was gelegen omtrent de plaats van de huidige Petrus Dondersschool terwijl we ten aanzien van de lokatie van de woonhuizinge, vlakbij de hoeve of aan de straat, in het ongewisse moeten blijven. In 1553 wordt het erfgoed van Dirk van Zeeland onder zijn erfgenamen 'gescheiden en gedeilt'. Daarmee start de ene opsplitsing na de andere van het

oude domein Kieboom, waardoor er geleidelijk een aaneengesloten bebouwing ontstaat aan de straat die we nu kennen als Binderseind, maar die toen nog Beeckstraat werd genoemd. Ook de afsplitsing van de latere lokatie Borret/Nazareth ontstaat in laatstgenoemd jaar 1553. Gerekend vanaf de (kasteel)Rips is het dan pas het derde perceel aan die straat. Zowel links als rechts van deze lokatie volgen in de loop der eeuwen nog heel wat verdere opsplitsingen, maar dit perceel aan het Binderseind groeit vanaf 1553 (ten koste van het Goed Kieboom) juist aan en is in het begin van de zeventiende eeuw het grootste perceel aan het Binderseind en dat blijft het.³ Eigenaar in 1553 wordt Aert Andries van de Wijnboom getrouwd met een kleindochter van de hiervoor genoemde Dirk van Zeeland. Meer dan een eeuw blijft het in de familie

Van de Wijnboom, een vooraanstaande familie die met regelmaat leden levert aan de bestuurscolleges van de Vrije Heerlijkheid Gemert.

Huize Van der Sluise

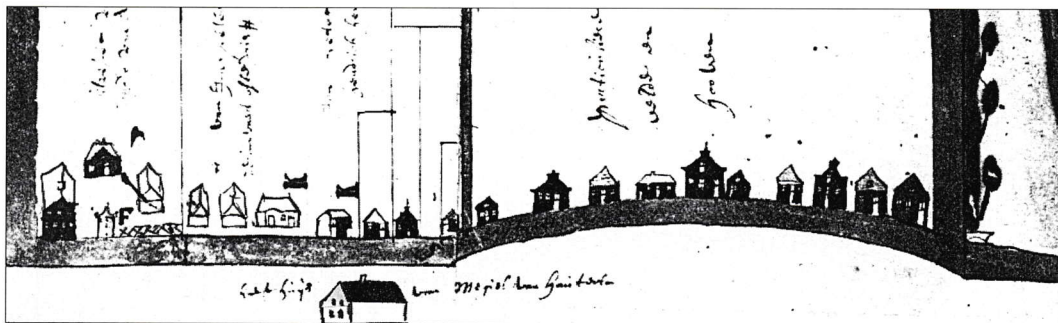
Op 12 februari 1664 verkopen de erfgenamen van wijlen Gerard Andriessen van de Wijnboom 'huysinge, hof, boomgaard landt ende groes aen het Bynderseynde omtrent 7 lopense groot' aan 'den Heere Marcelis Carolus van der Sluysse van Heusden'. Deze 'Heer' was afkomstig van 's-Hertogenbosch had gestudeerd aan de Universiteit van Leuven en had zich in Gemert gevestigd als Medisch Doctor van professie. In Gemert werd hij ook gekozen tot schepen maar al in 1675 kwam hij te overlijden. En zijn weduwe verkoopt drie jaar later 'de huizinge met alle toebehoorten' van wijlen den Doctoor aan de Gemertse lakenkoopman Joan Wouters van Houtert.⁴

Huize Van Houtert

Van Houtert was zeker niet onbemiddeld. Wanneer het gemeentebestuur kort bij kas

zat fungeerde hij namelijk als geldschieder. Hij was in Gemert lid van het kerkbestuur en ook dat werd je alleen maar als je een man van aanzien was. Zijn zoon Michiel, die hem zoals later bleek in de 'lakenkoopmanschappe' opvolgde genoot een universitaire opleiding te Leuven, waar hij werd ingeschreven in 1684 als 'dives', hetgeen zoveel wilde zeggen als dat hij een zoon was van welgestelde ouders en dat hij studeerde zonder enige studiebeurs.⁵

Het gezin van Michiel van Houtert wordt de nieuwe bewoner van het pand aan het Binderseind. Op 21 juni 1699 was Michiel te Helmond getrouwd met de 21-jarige Elisabeth uit de aldaar bekende weeffabrieksfamilie Herincx. Op 16/7/1700 werd hun dochter Joanna Catharina van Houtert geboren. Meer kinderen zijn er niet bekend. Maar Michiel van Houtert heeft buiten dat, de Gemertse historici nog wel een prachtige kaart nagelaten uit 1703 van het gebied Schoorswinkel, gelegen tegenover 'zijne woonhuizinge'. In 1703 en volgende jaren voerde hij een slepend proces voor de Raad van Brabant in Brussel over gebruiksrechten in Schoorswinkel. Ten behoeve van het proces werd door landmeter Peter Oldezee een kaart op schaal getekend van het hele gebied aan de westkant van het Binderseind terwijl

Fragment van de kaart uit 1703. Tussen het Stereind (links) en de Kasteellaan (rechts) ligt het Binderseind. Onder nog juist zichtbaar het dak van "het huys van Michiel van Houtert".

bovendien alle huizen daarop werden ingetekend. Aan de oostkant van de straat wordt met slechts één ingetekend huis volstaan: Het huis van Michiel van Houtert.⁶

Michiel van Houtert overleed te Gemert en werd er begraven in 1721. Ruim een jaar later trouwt zijn dochter 'Domicella' Joanna Catharina van Houtert met 'Dominus' Godefridus Cox. Zij nemen hun intrek in de ouderlijke woning en op 4 november 1724 wordt daar hun zoon Arnold Michael Cox geboren. Doopgetuigen zijn drossard Gerard Donkers en grootmoeder Elisabeth Herinx.

Huize Cox

Heer Cox is door de Duitse Orde aangesteld en naar Gemert gehaald als rentmeester van de Domeinen en de Cortenbachse Renten te Gemert. Maar vanaf 1722 fungeert hij tegelijk als gemeentesecretaris. In archivalia wordt hij ook wel genoemd als syndicus of raadsheer van de landcommandeur van Alden Biesen. Godefridus of kortweg Goort Cox is een zoon van Arnold Cox, de rentmeester van de landcommanderij Alden Biesen. Goort moest verder oom zeggen tegen Joan Ambrosius Cox, de in 1692 te Den Haag overleden Schout van Gemert.

Goort Cox was een gestudeerd man. En om aan te geven uit wat voor vooraanstaande familie hij stamt kan verder nog worden opgesomd dat een broer burgemeester was te Maastricht, een andere broer kannunik te Aken en zijn zwager secretaris van de Limburgse stad Tongeren. Ook de functies en hoedanigheden van zijn Gemertse neven mochten en er zijn. De meest aansprekende is die van Willem Cox, van omstreeks 1720 tot 1726 president van het Duits College te Leuven, waarna hij opklom tot grootpastoor van Luik tevens commandeur van de Duits

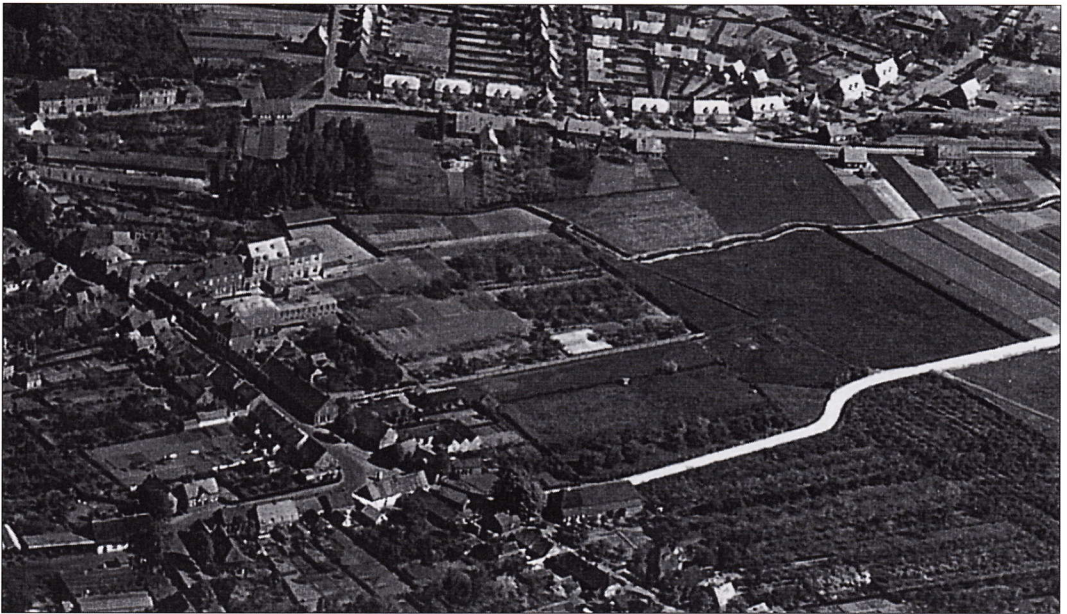
Ordens Commanderije aldaar.

'Domicella' Joanna Catharina Cox-van Houtert overlijdt in 1733, waarna Godefridus hertrouwt met Joffrouwe Maria Stallenberg. Cox wordt te Gemert begraven op 16 augustus 1753, zijn tweede echtgenote volgt hem pas op 6 maart 1772.

Ongeveer een jaar na het laatste sterfgeval wordt op 10 februari 1773 het onroerende Cox-bezit te Gemert verkocht door Willem Cox, kleinzoon van de oud-gemeentesecretaris van Gemert, mede namens diens te Diest wonende vader Arnold Goort Cox. Het bezit wordt omschreven als 'het wel doortimmert steenen huys met aanhorigheden int Binderseynd, groot 9 lopense en 13 roeden'.⁷

Huize De la Court

De nieuwe eigenaar wordt de drossard en secretaris van de Vrije Heerlijkheid Gemert, te weten Sieur Peter Adrian de la Court, de man die na het overlijden van Godefridus Cox in diens functie was gestapt als gemeentesecretaris. Hij was geboortig van Hasselt en was in 1750 als meester in de rechten afgestudeerd te Reims. In 1758 trouwde De la Court met Joffrouw Maria van der Gheest, de weduwe van Hubertus Borret, rentmeester van het Land van Ravenstein. Bij haar verwekte hij een aantal kinderen maar tegelijk was hij ook stiefvader van de kinderen Borret. En alsof mr. Peter Adrian nog niet genoeg bezigheden had, werd hij in 1760 ook nog eens benoemd tot 'drossard' (zeg maar 'burgemeester en rechter') van Gemert. Na de tweede grote dorpsbrand in Gemert in 1785 kwam de figuur van De la Court in opspraak. Gemert werd toen onder curatele geplaatst van de Landcommanderij Alden Biesen en De la Court werd op non-actief gesteld. Het moet er in die dagen hebben

In vogelvlucht 1950: Klooster, rectorwoning, voormalige boerderij, school, speelplaats en de ommuurde kloostertuin zijn duidelijk herkenbaar evenals het tracee van de Rips. Op de landerijen rechts werden in de jaren vijftig de schoolgebouwen aan De Stroom gesticht. De 'witte baan' (langs Keizersbosch) is een grintweg die in oostelijke richting ongeveer het tracee volgt van de huidige Churchill-laan - Berglarenstraat.

gespannen in Huize De la Court aan het Binderseind.

De eerste vrouw van de drossard was reeds in 1765 overleden en in 1772 was De la Court voor de tweede keer getrouwd met een dochter van magister-aannemer Martinus van Gemert. Stiefzoon Theodor Borret was inmiddels benoemd tot rentmeester van de Commanderie en woonde met zijn gezin op het kasteel. Ook de eigen kinderen uit het eerste huwelijk waren reeds het huis uit en met name diens zoon meester Paulus Emanuel de la Court, die in 1786 te Harderwijk promoveerde tot doctor in de rechten, maakte als advocaat, secretaris en griffier carrière in 's-Hertogenbosch.

Meester Peter Adrian de la Court stierf te Gemert op 20 oktober 1792.

Een jaar later wordt na 'drie sondagse veilin-

gen' de reeds genoemde mr. Paulus Emanuel de la Court de nieuwe eigenaar van het pand met toebehoren aan het Binderseind. De koopsom bedraagt fl 4000,- en in de koopcedul van 16 augustus 1793 wordt het goed omschreven als "huizinge, stallinge, schuure en remise met aanhorige tuin of hof, boomgaard, reservoir of visvijver, groes en teullanden alhier int Binderseind metende 9 lopen- se en 13 roeden".

Paulus de la Court komt echter niet terug in Gemert. In 1795 zit hij in 's-Gravenhage, als secretaris van de provisionele representanten van Bataafs Brabant, aan de wieg van de latere provincie Noord-Brabant. In de jaren die daar op volgen is hij parlamentslid en ook lid van het intermediair wetgevend lichaam en onder Koning Lodewijk Bonaparte heeft hij van 1807 tot 1810 de functie van de

In het bepleisterde middengedeelte van het klooster aan de straatzijde bleef tot in de jaren zestig het vroegere 'Huize Borret' herkenbaar.

latere Commissaris van de Koning(in) in de provincie Noord-Brabant onder de titel "Landdrost van Brabant".

In de herfst van 1797 machtigt de zich 'representant van het volk der Nederlanden' noemende mr. Paulus de la Court Jan van Gemert, de broer van zijn stiefmoeder, om zijn bezit te Gemert te verkopen.⁸

Huize Borret

Volgens het Landtboek van Gemert, een kadastraal percelenregister dat reeds werd

aangelegd in 1717 en bijgehouden tot in ieder geval 1806, wisselt het voormalige Huize De la Court een aantal malen betrekkelijk vlug van eigenaar. Eerst staat Willem Christiaan Penninx als zodanig te boek, dan zekere Arnold Tony Maas.⁹ Daarna moet de familie Borret, die door de inbeslagname van het kasteel noodgedwongen moest omzien naar een nieuw onderdak, het pand met haar toebehoren in de oude luister hebben hersteld.

Maria Aerds, weduwe van Theodor Borret, wordt de nieuwe eigenaresse. Theodor Borret, benoemd tot rentmeester van de Commanderie Gemert was, zoals hiervoor al werd geschreven, de stiefzoon van drossard Peter Adrian de la Court en dus ook de halfbroer van Paulus Emanuel de la Court.

Rentmeester Borret kwam al jong te overlijden in 1786. Zijn weduwe, die hem maar liefst drieënveertig jaar overleeft, volgde hem op als rentmeesteresse. Tot in de Franse Tijd blijft het gezin Borret met de Duitsordenspriester Robijns, die optrad als loco-commandeur van Gemert, op het kasteel woonachtig. Door de confiscatie van alle Duitsordens bezit door de Franse Domeinen moesten de Borrets uitzien naar een andere woning.

Hun oog viel op het pand dat tot kort voor de inval van de Fransen bewoond werd door het gezin van Drossard De la Court.

Samen met de weduwe Borret nemen tenminste drie ongetrouwde dochters er hun intrek, alsook de voormalige loco-commandeur Robijns, die in Gemert nog jarenlang actief blijft onder meer als administrator van de Latijnse School. Zoon Anton J.L. Borret (geboren op het kasteel in 1782) is al vroeg uithuizig, na zijn studie aan de Latijnse School studeerde hij in Keulen, vestigde zich, na zijn promotie aan de universiteit te Utrecht (1803), als advocaat in 's-Hertogen-

bosch en trouwde daar met de dochter van de door de belastingen hoogst-aangeslagene van Noord-Brabant. Mr. Anton Borret maakte in het jonge Koninkrijk der Nederlanden een bliksemcarrière. In 1821 was hij al lid van de Raad van State. Hij was gestationneerd in Brussel met als werkterrein 'België'. In 1825 werd hij gepolst voor de functie van Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, maar zag daar van af. Later werd Borret wel Buitengewoon Commissaris van Limburg en in 1842 Gouverneur van de provincie Noord-Brabant, welke functie na enige jaren werd omgedoopt in die van Commissaris van de Koning. Hij bleef dat tot 1856. Anton Borret overleed te Delft in 1858.¹⁰

Dat de familie Borret in Gemert na de Franse

Tijd in hoog aanzien bleef en dat Huize Borret aan het Binderseind dat ook uitstraalde, moge blijken uit het feit dat in de te Gemert opgelegde personele belasting niemand hoger werd aangeslagen als "Madame Borret".

Zij overlijdt op het "Bijndersijnd" op 15 mei 1829, 82 jaar oud. Vier jaar later (op 11 februari 1833) overlijdt priester Robijns "ten huize van Mejuffrouw Aloysia Borret", de oudere zus van staatsraad Anton Borret.¹¹ Hoelang Mejuffrouw Aloysia nog in het pand is blijven wonen is niet bekend. Bij het kadaster blijft het pand tot in de herfst 1847 op naam staan van de reeds in 1829 overleden "Weduwe Theodorus Borret Rentmeester".